

Τεχνητή Νοημοσύνη

13η διάλεξη (2025-26)

Ίων Ανδρουτσόπουλος

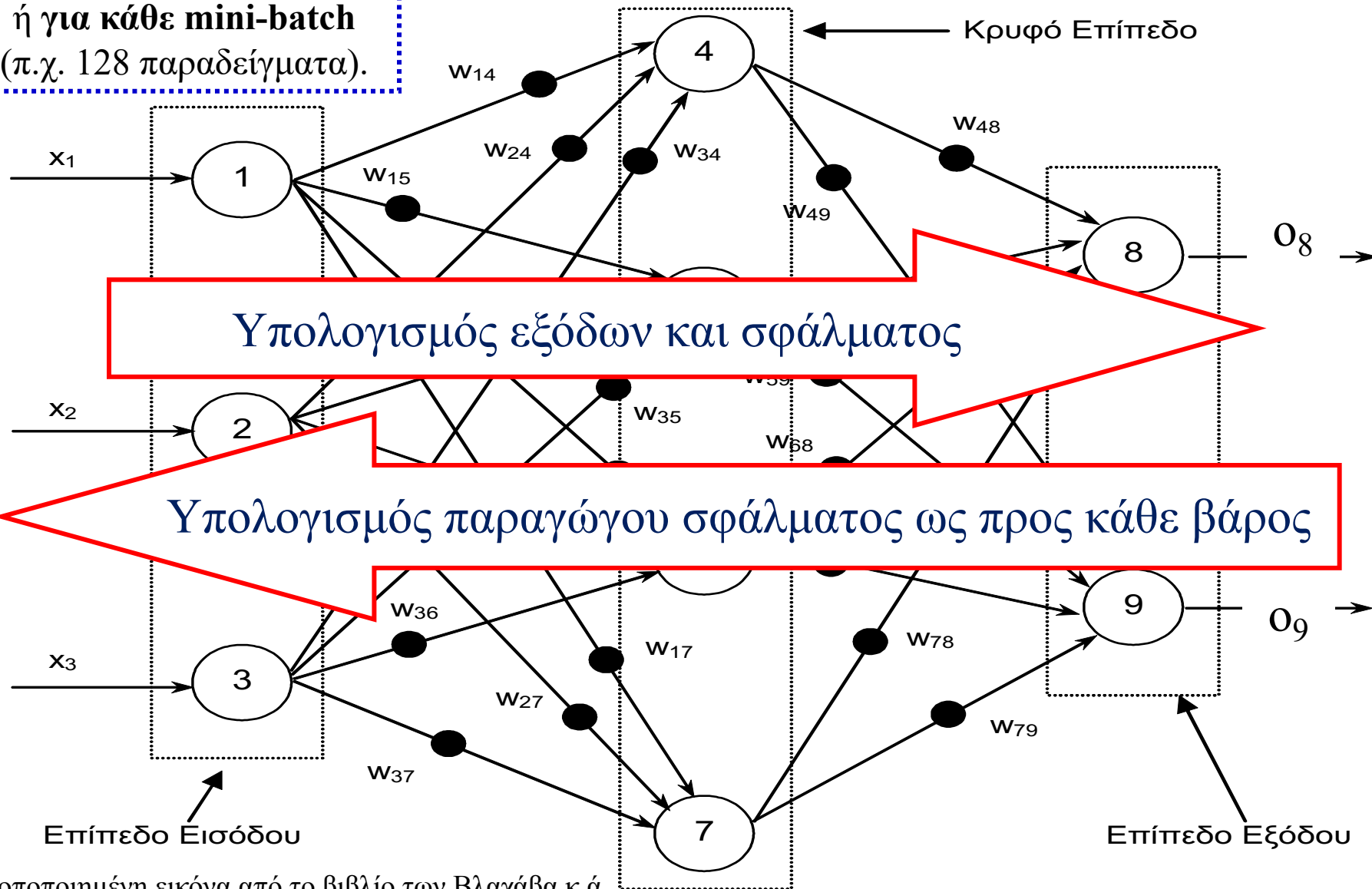
<http://www.aueb.gr/users/ion/>

Τι θα ακούσετε σήμερα

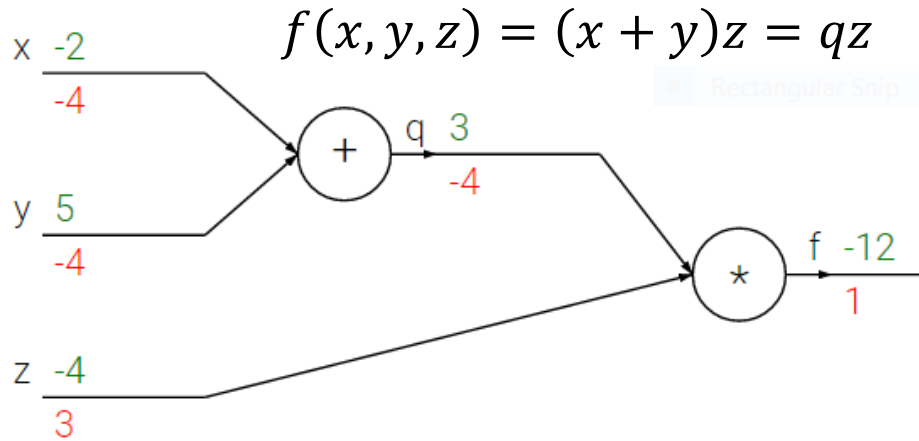
- Περισσότερα για τα πολυ-επίπεδα Perceptron (MLPs) και την ανάστροφη μετάδοση (backpropagation).
- Αυτόματος υπολογισμός παραγώγων κατά την ανάστροφη μετάδοση.
- Διασταυρωμένη εντροπία (cross-entropy).

Αλγόριθμος ανάστροφης μετάδοσης

Για κάθε ένα παράδειγμα
ή για κάθε mini-batch
(π.χ. 128 παραδείγματα).

Παράδειγμα γράφου υπολογισμού

Παράδειγμα και σχήμα από το μάθημα
“CNNs for Visual Recognition” (2016,
F.-F. Li, A. Karpathy, J. Johnson) του
Πανεπιστημίου Stanford.
<http://cs231n.github.io/optimization-2/>

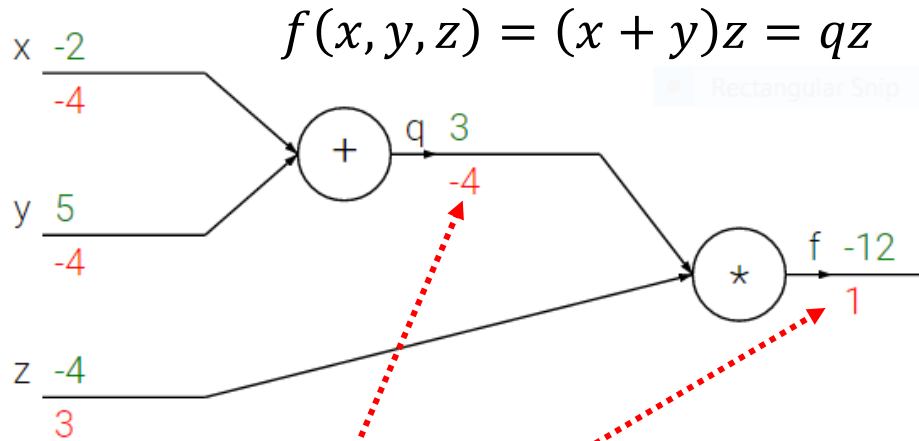
- Προς τα εμπρός: $\langle x, y, z \rangle = \langle -2, 5, -4 \rangle$, $q = 3$, $f = -12$
- Ας υποθέσουμε ότι θέλουμε να ελαχιστοποιήσουμε την f χρησιμοποιώντας **στοχαστική κατάβαση κλίσης** (SGD).
  - Σε ένα πιο ρεαλιστικό σενάριο, η f θα ήταν μια **συνάρτηση σφάλματος** και το $\langle x, y, z \rangle$ το **διάνυσμα βαρών**.

$$\begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} \leftarrow \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} - \eta \cdot \nabla f(x, y, z) = \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} - \eta \begin{bmatrix} \frac{\partial f}{\partial x} \\ \frac{\partial f}{\partial y} \\ \frac{\partial f}{\partial z} \end{bmatrix}$$

Χρειαζόμαστε:

$$\frac{\partial f}{\partial x}, \frac{\partial f}{\partial y}, \frac{\partial f}{\partial z}$$

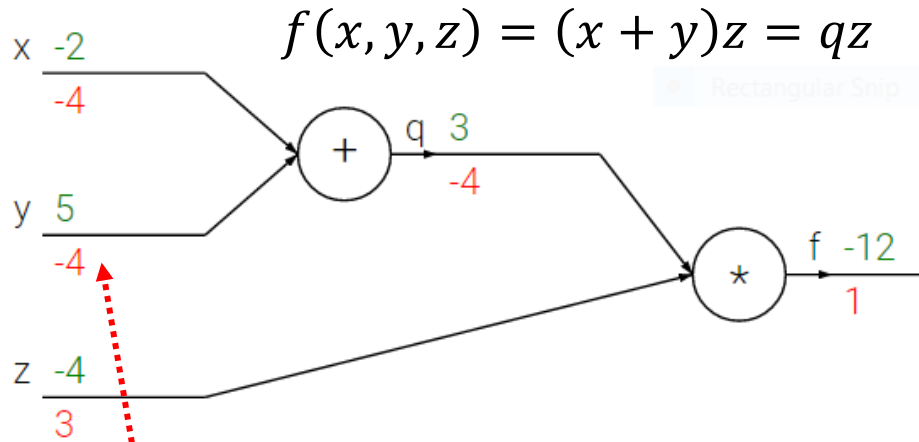
Ανάστροφη μετάδοση στο γράφο

Παράδειγμα και σχήμα από το μάθημα
“CNNs for Visual Recognition” (2016,
F.-F. Li, A. Karpathy, J. Johnson) του
Πανεπιστημίου Stanford.
<http://cs231n.github.io/optimization-2/>

- **Ανάστροφη μετάδοση:** Υπολογίζουμε παραγώγους από δεξιά προς αριστερά.
  - $\frac{\partial f}{\partial f} = 1$ εξ ορισμού.
  - $\frac{\partial f}{\partial q} = z$. Και για το συγκεκριμένο διάνυσμα εισόδου $\langle x, y, z \rangle$, έχουμε $z = -4$.
  - Κατά τους προς τα εμπρός υπολογισμούς, πρέπει να αποθηκεύουμε τις εισόδους και τις εξόδους όλων των κόμβων (π.χ., εδώ χρειαστήκαμε την τιμή του z).

Ανάστροφη μετάδοση στο γράφο

Παράδειγμα και σχήμα από το μάθημα
 “CNNs for Visual Recognition” (2016,
 F.-F. Li, A. Karpathy, J. Johnson) του
 Πανεπιστημίου Stanford.
<http://cs231n.github.io/optimization-2/>

- **Ανάστροφη μετάδοση:**

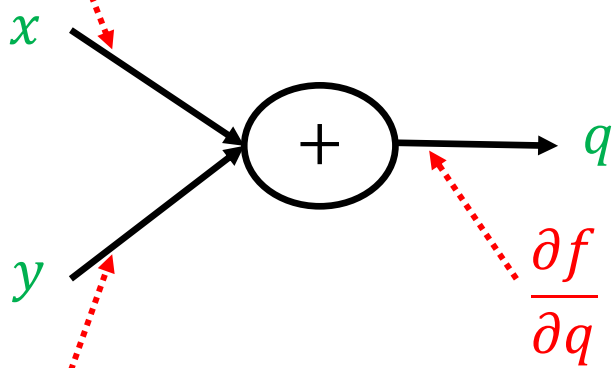
- $\frac{\partial f}{\partial f} = 1$ εξ ορισμού.
- $\frac{\partial f}{\partial q} = z$. Και για το συγκεκριμένο $\langle x, y, z \rangle$, $z = -4$.
- $\frac{\partial f}{\partial z} = q$. Και για το συγκεκριμένο $\langle x, y, z \rangle$, $q = 3$.
- $\frac{\partial f}{\partial y} = \frac{\partial f}{\partial q} \frac{\partial q}{\partial y} = \frac{\partial f}{\partial q} \cdot 1$. Και εδώ $\frac{\partial f}{\partial q} = -4$.
- $\frac{\partial f}{\partial x} = \frac{\partial f}{\partial q} \frac{\partial q}{\partial x} = \frac{\partial f}{\partial q} \cdot 1$. Και εδώ $\frac{\partial f}{\partial q} = -4$.

εισερχόμενη παράγωγος

τοπική παράγωγος της πύλης +

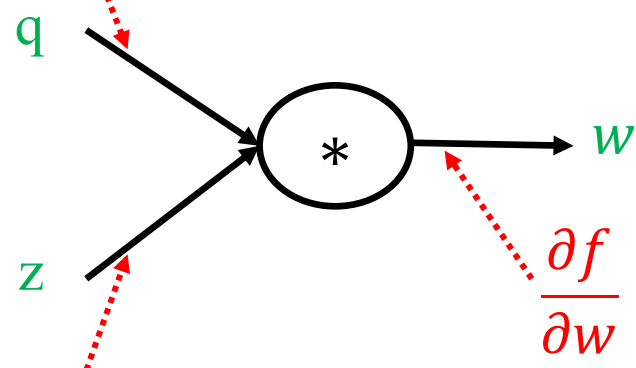
Υλοποιήσεις πυλών που μπορούμε να συνδυάσουμε

$$\frac{\partial f}{\partial x} = \frac{\partial f}{\partial q} \frac{\partial q}{\partial x} = \frac{\partial f}{\partial q} \cdot 1$$

$$\frac{\partial f}{\partial y} = \frac{\partial f}{\partial q} \frac{\partial q}{\partial y} = \frac{\partial f}{\partial q} \cdot 1$$

$$\frac{\partial f}{\partial q} = \frac{\partial f}{\partial w} \frac{\partial w}{\partial q} = \frac{\partial f}{\partial w} \cdot z$$

$$\frac{\partial f}{\partial z} = \frac{\partial f}{\partial w} \frac{\partial w}{\partial z} = \frac{\partial f}{\partial w} \cdot q$$

εισερχόμενη από δεξιά παράγωγος

τοπική παράγωγος (μέρος της υλοποίησης)

εισερχόμενη από δεξιά παράγωγος

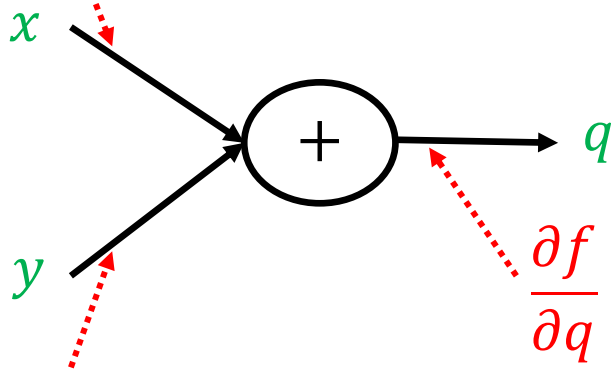
τοπική παράγωγος (μέρος της υλοποίησης)

- Μπορούμε να υλοποιήσουμε τις **πύλες** ως **τάξεις** (π.χ., σε Java, C++ ή Python).

- Με **μεθόδους προς τα εμπρός** και **ανάστροφης μετάδοσης**.

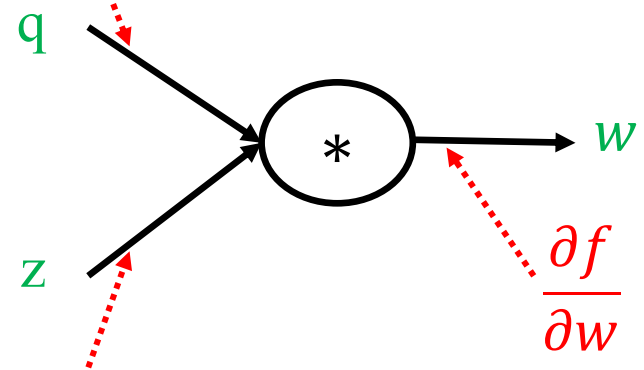
Plug-and-play gates

$$\frac{\partial f}{\partial x} = \frac{\partial f}{\partial q} \frac{\partial q}{\partial x} = \frac{\partial f}{\partial q} \cdot 1$$

$$\frac{\partial f}{\partial y} = \frac{\partial f}{\partial q} \frac{\partial q}{\partial y} = \frac{\partial f}{\partial q} \cdot 1$$

$$\frac{\partial f}{\partial q} = \frac{\partial f}{\partial w} \frac{\partial w}{\partial q} = \frac{\partial f}{\partial w} \cdot z$$

$$\frac{\partial f}{\partial z} = \frac{\partial f}{\partial w} \frac{\partial w}{\partial z} = \frac{\partial f}{\partial w} \cdot q$$

```
class PlusGate:
```

```
    forward(x, y):
```

```
        return x+y
```

```
    backward( $\frac{\partial f}{\partial q}$ ):
```

```
        return  $\langle \frac{\partial f}{\partial q}, \frac{\partial f}{\partial q} \rangle$ 
```

```
class StarGate:
```

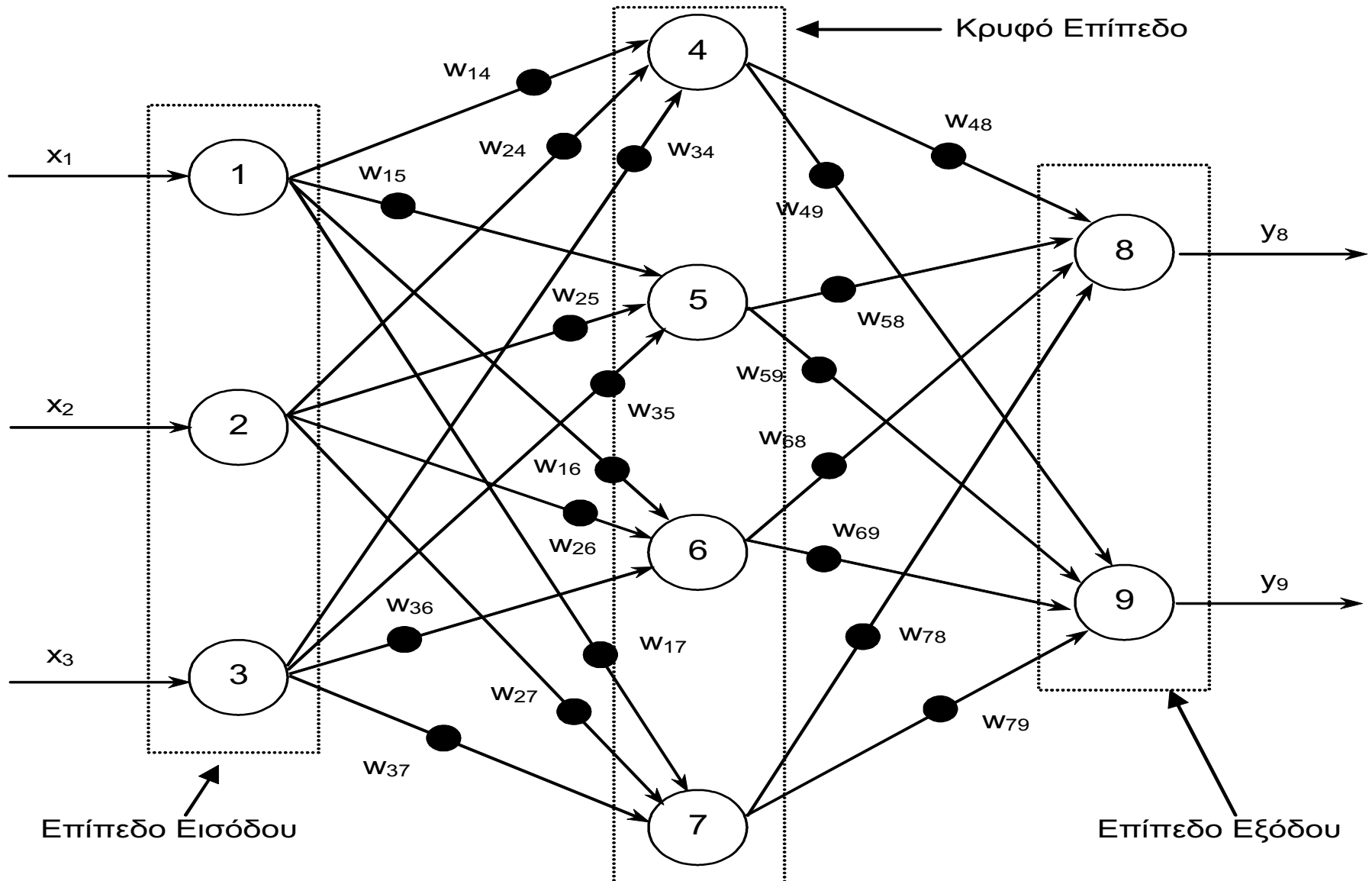
```
    forward(q, z):
```

```
        return q * z
```

```
    backward( $\frac{\partial f}{\partial w}$ ):
```

```
        return  $\langle \frac{\partial f}{\partial w} \cdot z, \frac{\partial f}{\partial w} \cdot q \rangle$ 
```

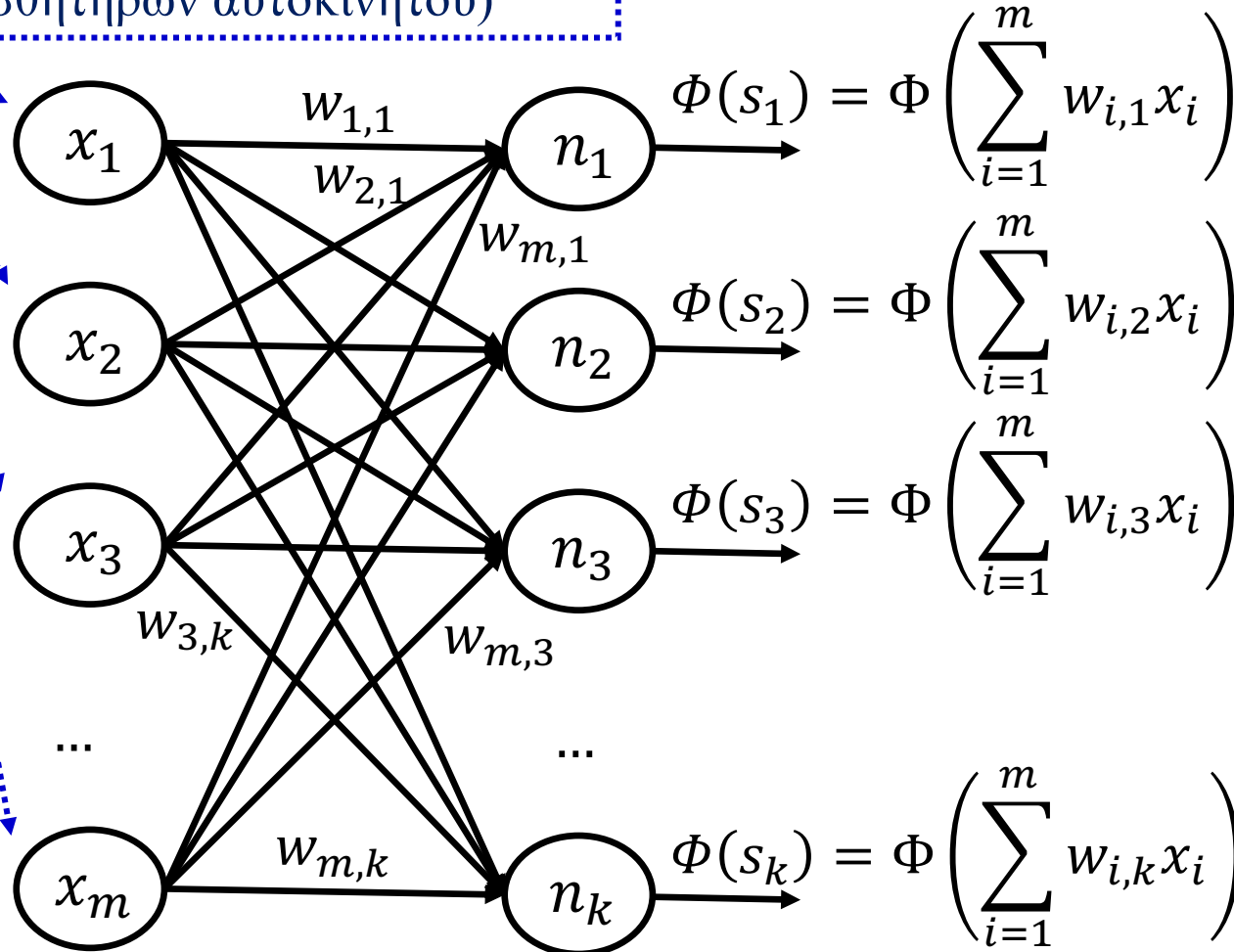
Πολυ-επίπεδο Perceptron (MLP)

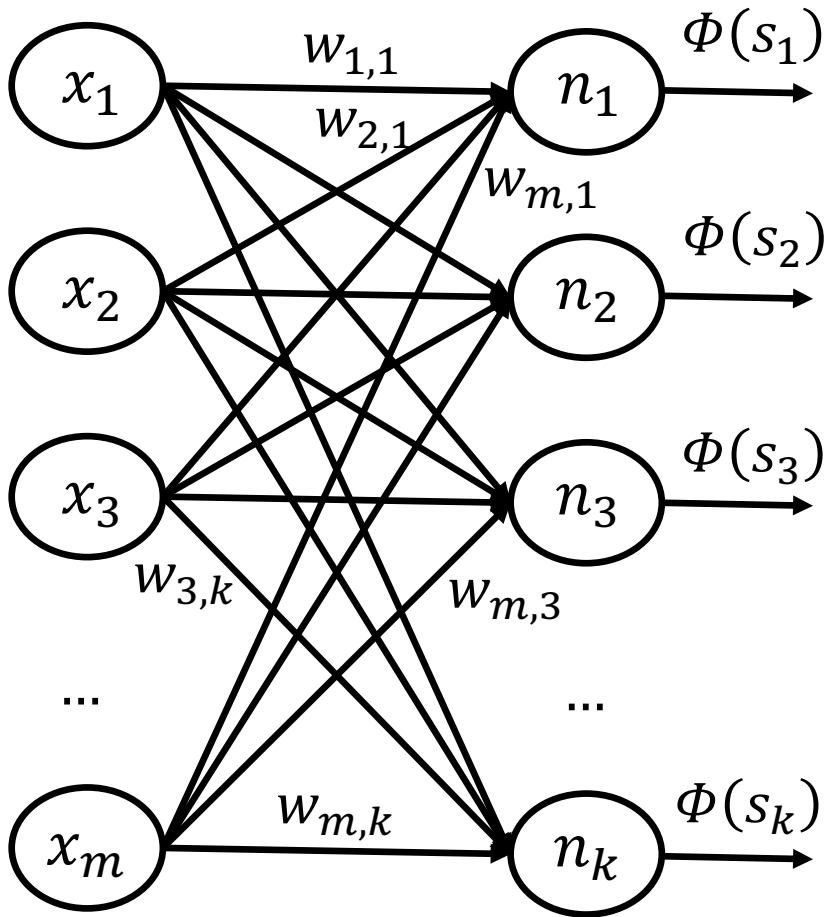
Εικόνα από το βιβλίο των Βλαχάβα κ.ά.

Πιο συμπαγής συμβολισμός

Διάνυσμα εισόδου (π.χ. ενδείξεις αισθητήρων αυτοκινήτου)

Πιο συμπαγής συμβολισμός

$$\begin{bmatrix} s_1 \\ s_2 \\ s_3 \\ \dots \\ s_k \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} W_{1,1}x_1 + W_{2,1}x_2 + \dots + W_{m,1}x_m \\ W_{1,2}x_1 + W_{2,2}x_2 + \dots + W_{m,2}x_m \\ W_{1,3}x_1 + W_{2,3}x_2 + \dots + W_{m,3}x_m \\ \dots \\ W_{1,k}x_1 + W_{2,k}x_2 + \dots + W_{m,k}x_m \end{bmatrix}$$

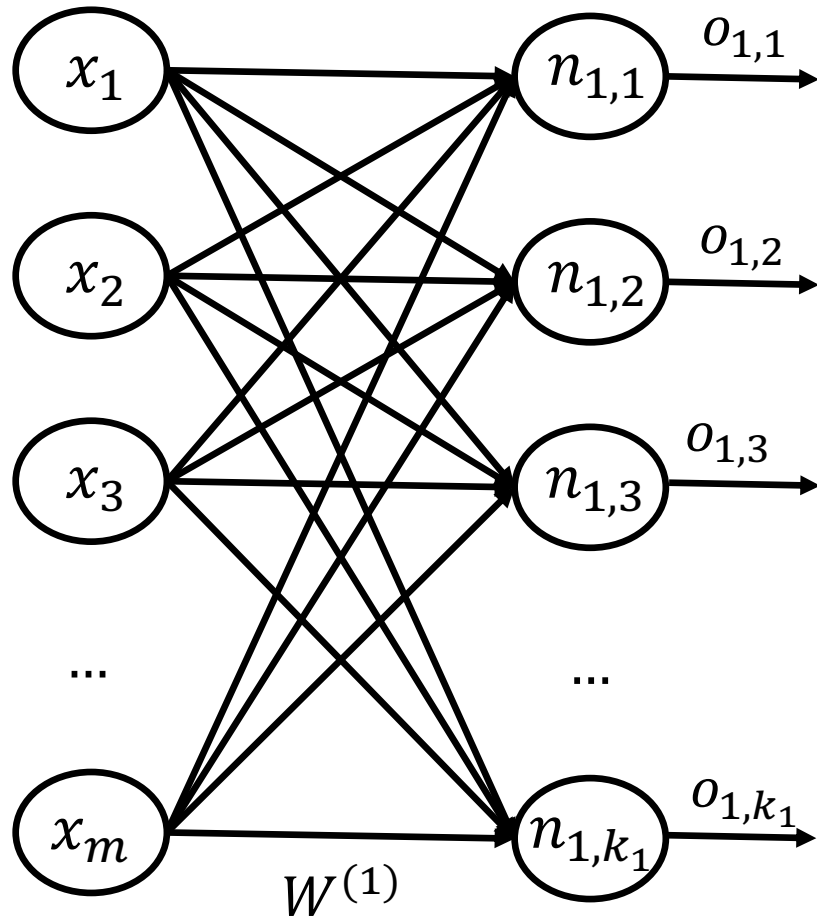
$$\begin{bmatrix} s_1 \\ s_2 \\ s_3 \\ \dots \\ s_k \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} W_{1,1} & W_{2,1} & \dots & W_{m,1} \\ W_{1,2} & W_{2,2} & \dots & W_{m,2} \\ W_{1,3} & W_{2,3} & \dots & W_{m,3} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ W_{1,k} & W_{2,k} & \dots & W_{m,k} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ \dots \\ x_m \end{bmatrix}$$

$$\vec{s} = W\vec{x}$$

Μαθαίνουμε τον W
με ανάστροφη
μετάδοση.

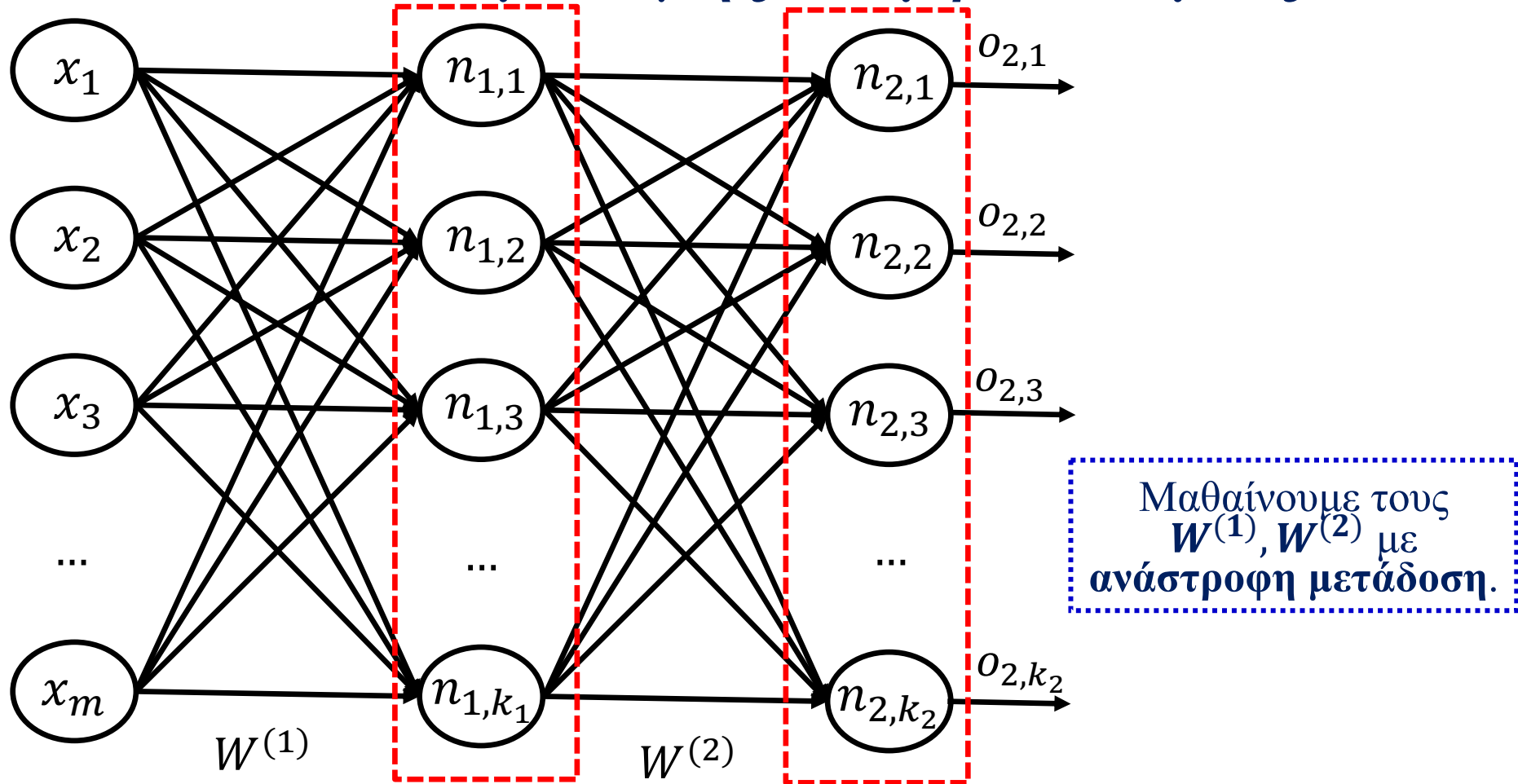
$$\vec{o} = \begin{bmatrix} o_1 \\ o_2 \\ o_3 \\ \dots \\ o_k \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Phi(s_1) \\ \Phi(s_2) \\ \Phi(s_3) \\ \dots \\ \Phi(s_k) \end{bmatrix} = \Phi(\vec{s}) = \Phi(W\vec{x})$$

Πιο συμπαγής συμβολισμός

$$\vec{o}^{(1)} = \begin{bmatrix} o_{1,1} \\ o_{1,2} \\ \dots \\ o_{1,k_1} \end{bmatrix} = \Phi(\vec{s}^{(1)}) = \Phi(W^{(1)}\vec{x})$$

Πιο συμπαγής συμβολισμός

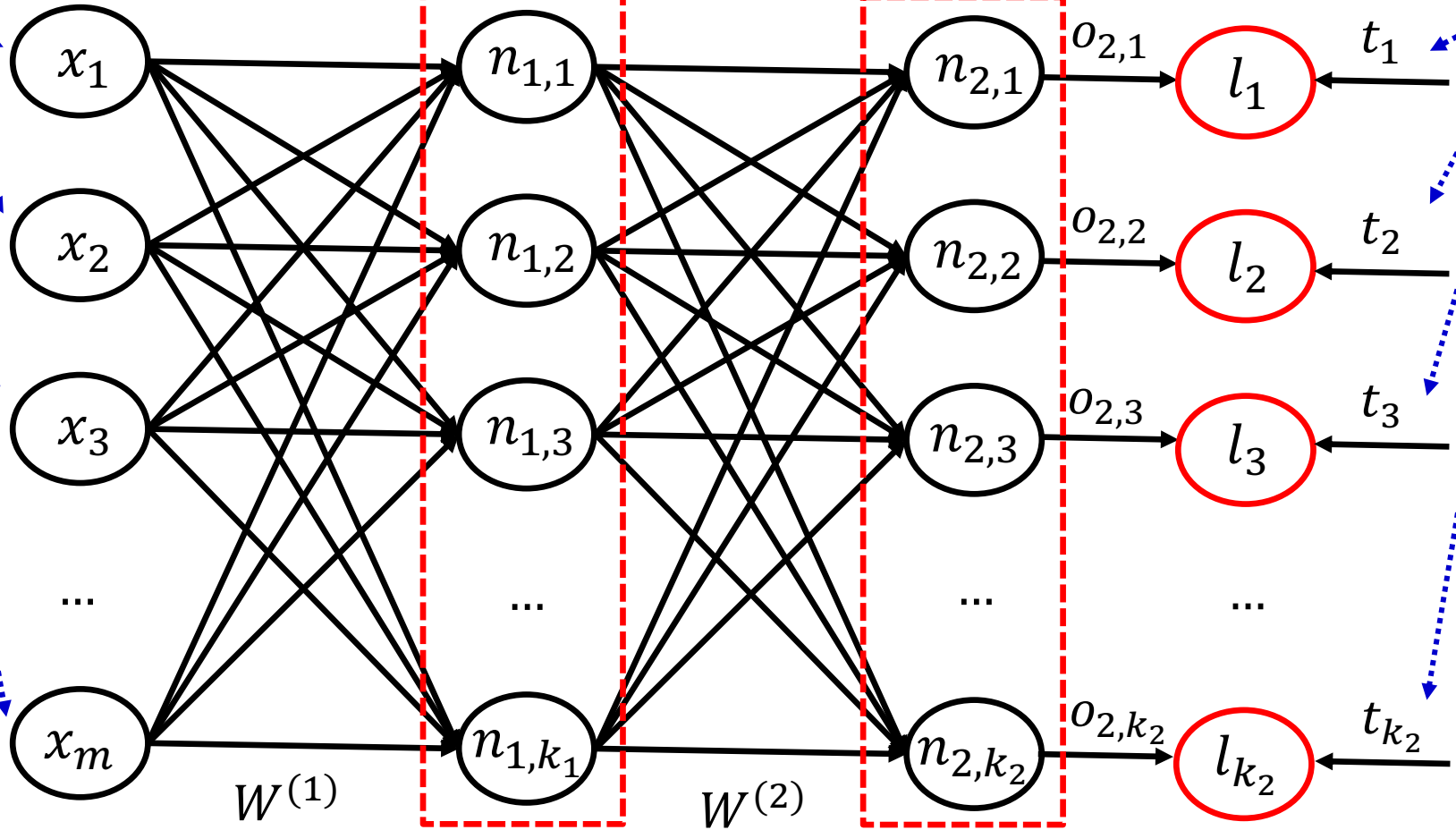

$$\vec{o}^{(1)} = \begin{bmatrix} o_{1,1} \\ o_{1,2} \\ \dots \\ o_{1,k_1} \end{bmatrix} = \Phi(W^{(1)}\vec{x}) \quad \vec{o}^{(2)} = \begin{bmatrix} o_{2,1} \\ o_{2,2} \\ \dots \\ o_{2,k_2} \end{bmatrix} = \Phi(W^{(2)}\vec{o}^{(1)})$$

Παράδειγμα παλινδρόμησης (regression)

Διάνυσμα εισόδου (π.χ. ενδείξεις αισθητήρων αυτοκινήτου)

Σωστές έξοδοι (π.χ. γωνία τιμονιού, γκάζι)

$$\vec{\delta}^{(1)} = \tanh(W^{(1)}\vec{x})$$

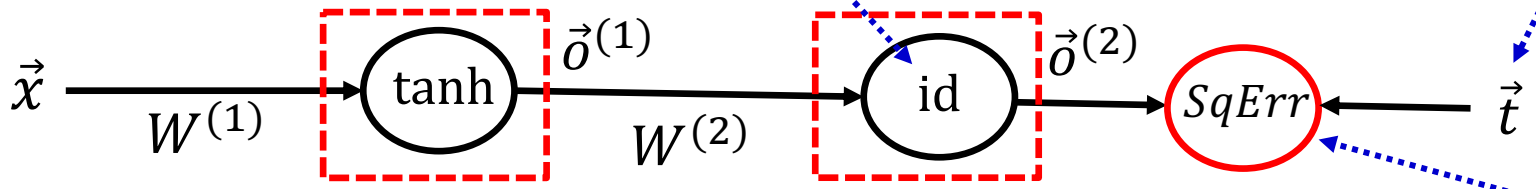
$$\vec{\delta}^{(2)} = W^{(2)}\vec{\delta}^{(1)}$$

Μέσο τετραγωνικό σφάλμα για το τρέχον διάνυσμα εισόδου

$$E = \frac{1}{k_2} \sum_{j=1}^{k_2} l_j^2 = \frac{1}{k_2} \sum_{j=1}^{k_2} (o_{2,j} - t_j)^2$$

Παράδειγμα παλινδρόμησης – πιο συμπαγής συμβολισμός

Διάνυσμα εισόδου (π.χ. ενδείξεις αισθητήρων αυτοκινήτου) $\Phi(s) = s$ (identity)   **Σωστές έξοδοι** (π.χ. γωνία τιμονιού, γκάζι)

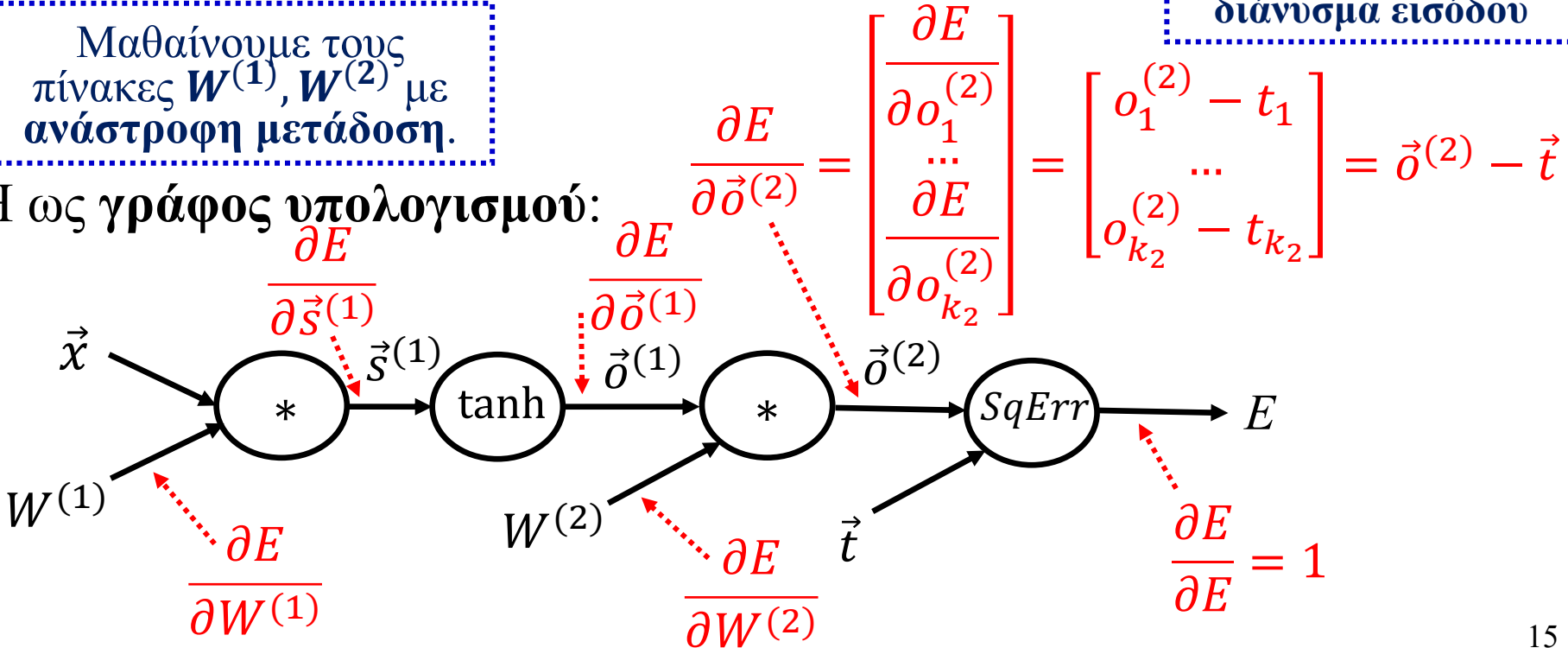

$$\vec{o}^{(1)} = \tanh(W^{(1)}\vec{x}) \quad \vec{o}^{(2)} = W^{(2)}\vec{o}^{(1)}$$

Μέσο τετραγωνικό σφάλμα για το τρέχον διάνυσμα εισόδου

Μαθαίνουμε τους πίνακες $W^{(1)}, W^{(2)}$ με ανάστροφη μετάδοση.

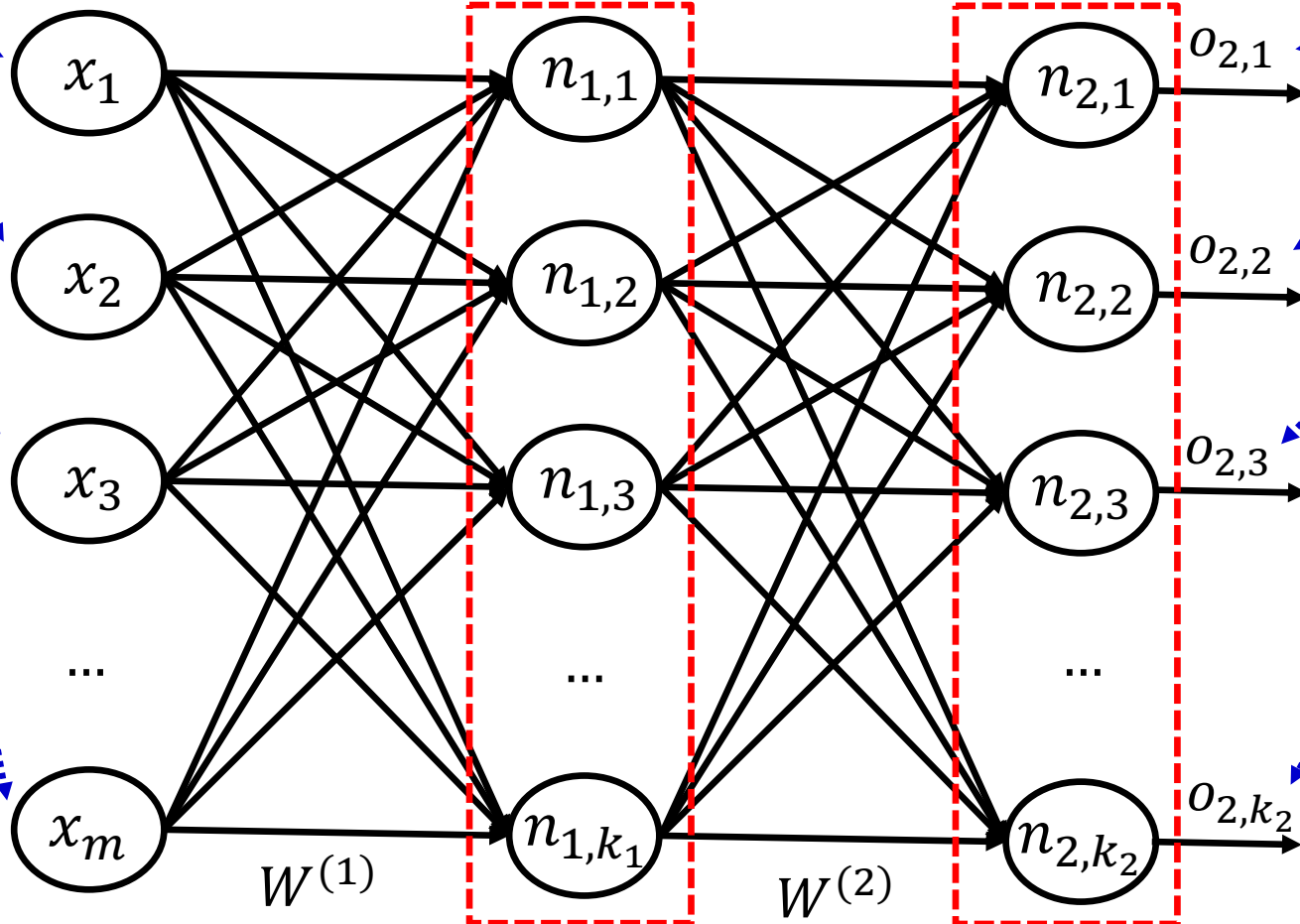
Ή ως γράφος υπολογισμού:

Παράδειγμα κατηγοριοποίησης

Διάνυσμα εισόδου (π.χ. συχνότητες λέξεων, τιμές pixels)

Πόσο πιθανό θεωρεί το σύστημα να ανήκει η είσοδος σε κάθε μία από τις k_2 κατηγορίες.

$$\vec{o}^{(1)} = \tanh(W^{(1)}\vec{x})$$

$$\vec{o}^{(2)} = \text{softmax}(W^{(2)}\vec{o}^{(1)})$$

Θερούμε εδώ ότι κάθε αντικείμενο προς κατάταξη (π.χ. κείμενο, εικόνα) ανήκει σε ακριβώς μία κατηγορία.

Softmax

$$W^{(2)}\vec{o}^{(1)} = \vec{s}^{(2)} = \begin{bmatrix} s_{2,1} \\ s_{2,2} \\ \dots \\ s_{2,k_2} \end{bmatrix}$$

Έξοδοι τελευταίου επιπέδου χωρίς συνάρτηση ενεργοποίησης. **Βαθμοί βεβαιότητας** (πραγματικοί αριθμοί) για κάθε κατηγορία. Θέλουμε να τους μετατρέψουμε σε **πιθανότητες με άθροισμα 1**.

$$\text{softmax}(W^{(2)}\vec{o}^{(1)}) = \text{softmax}(\vec{s}^{(2)}) = \text{softmax}\left(\begin{bmatrix} s_{2,1} \\ s_{2,2} \\ \dots \\ s_{2,k_2} \end{bmatrix}\right)$$

$$= \begin{bmatrix} \frac{\exp(s_{2,1})}{\sum_{j=1}^{k_2} \exp(s_{2,j})} \\ \frac{\exp(s_{2,2})}{\sum_{j=1}^{k_2} \exp(s_{2,j})} \\ \dots \\ \frac{\exp(s_{2,k_2})}{\sum_{j=1}^{k_2} \exp(s_{2,j})} \end{bmatrix}$$

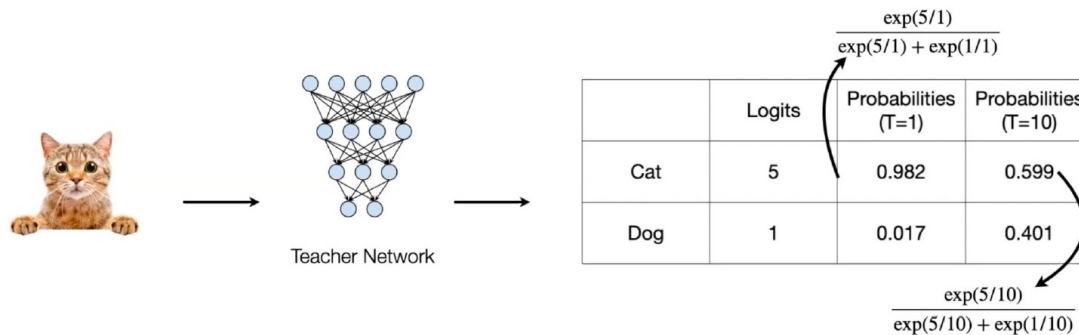
Η softmax μετακινεί επίσης τις **μεγαλύτερες** από τις εισόδους της **προς το 1**, ενώ τις υπόλοιπες προς το **0**.
Διαισθητικά **soft argmax!**

Softmax with temperature

The key insights (2): Temperature T

- Softmax function with temperature to smooth the output

$$\frac{e^{z_i}}{\sum_{j=1}^K e^{z_j}} \longrightarrow q_i = \frac{\exp(z_i/T)}{\sum_j \exp(z_j/T)}$$

A larger temperature smooths the output probability distribution.

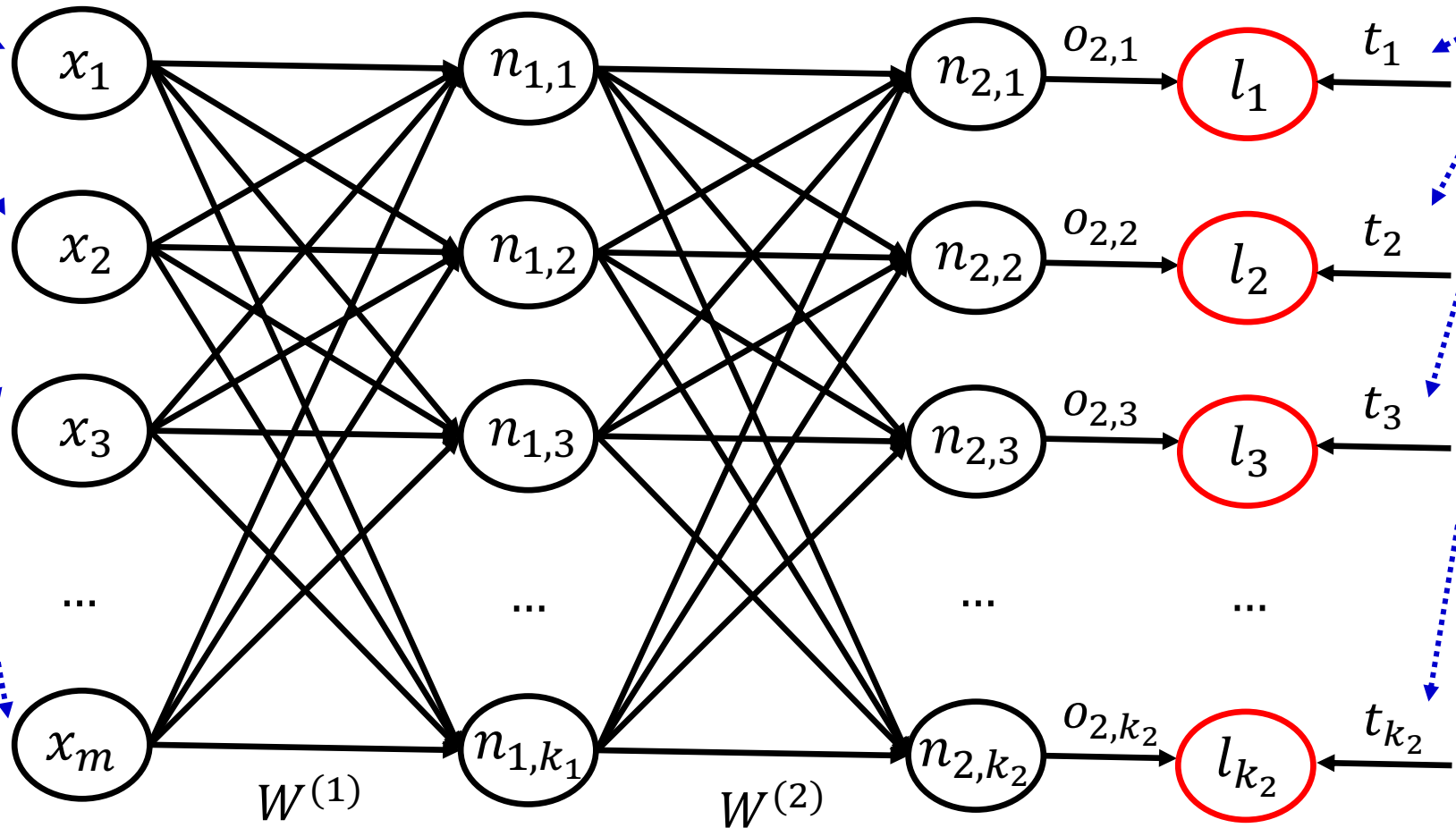
Google

Slide from the talk of Burak Gokturk at Berkeley's LLM Agents course (2024), <https://rdi.berkeley.edu/llm-agents/f24>.

Single-label multi-class classification example

Input instance (e.g., word frequencies or pixel values)

Correct output ($t_j = 1$ means the single correct class is the j -th one)

Cross entropy loss at the current training instance. See slides below.

$$\vec{o}^{(1)} = \tanh(W^{(1)}\vec{x})$$

$$\vec{o}^{(2)} = \text{softmax}(W^{(2)}\vec{o}^{(1)})$$

$$l = - \sum_{j=1}^{k_2} t_j \log(o_{2,j})$$

Διασταυρωμένη εντροπία

$$\vec{o}^{(2)} = \begin{bmatrix} P_m(C = c_1) \\ P_m(C = c_2) \\ P_m(C = c_3) \\ \dots \\ P_m(C = c_k) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0.05 \\ 0.12 \\ 0.08 \\ \dots \\ 0.14 \end{bmatrix}$$

Οι εκτιμήσεις πιθανοτήτων του ταξινομητή για τις κατηγορίες.

Οι σωστές «πιθανότητες» για τις κατηγορίες. Διάνυσμα **1-hot**.

$$\vec{t} = \begin{bmatrix} P(C = c_1) \\ P(C = c_2) \\ P(C = c_3) \\ \dots \\ P(C = c_k) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \\ \dots \\ 0 \end{bmatrix}$$

Η λογαριθμική πιθανοφάνεια της σωστής κατηγορίας σύμφωνα με τον ταξινομητή (αλλά με αρνητικό πρόσημο).

$$H_{P_m}(C) = - \sum_{i=1}^k P(C = c_i) \log_2 P_m(C = c_i) = - \log_2 P_m(C = c_2)$$

Ελαχιστοποιούμε τη διασταυρωμένη εντροπία ή ισοδύναμα μεγιστοποιούμε τη λογαριθμική πιθανοφάνεια (την πιθανότητα που δίνει το μοντέλο στη σωστή απάντηση).

Διασταυρωμένη εντροπία (cross-entropy)

- Η εντροπία μιας τυχαίας μεταβλητής C δείχνει πόσο αβέβαιοι είμαστε για την τιμή της.

$$H(C) = - \sum_{c_i} P(C = c_i) \cdot \log_2 P(C = c_i)$$

- Πόσα bits (αναμενόμενη τιμή) χρειάζεται να μεταδώσουμε με ιδανική κωδικοποίηση για να μεταδώσουμε την τιμή της.
- Χρησιμοποιούμε $-\log_2 P(c_i)$ bits για κάθε δυνατή τιμή c_i .
- Αν χρησιμοποιούμε κωδικοποίηση βασισμένη σε ανακριβείς εκτιμήσεις πιθανοτήτων $P_m(c_i)$:

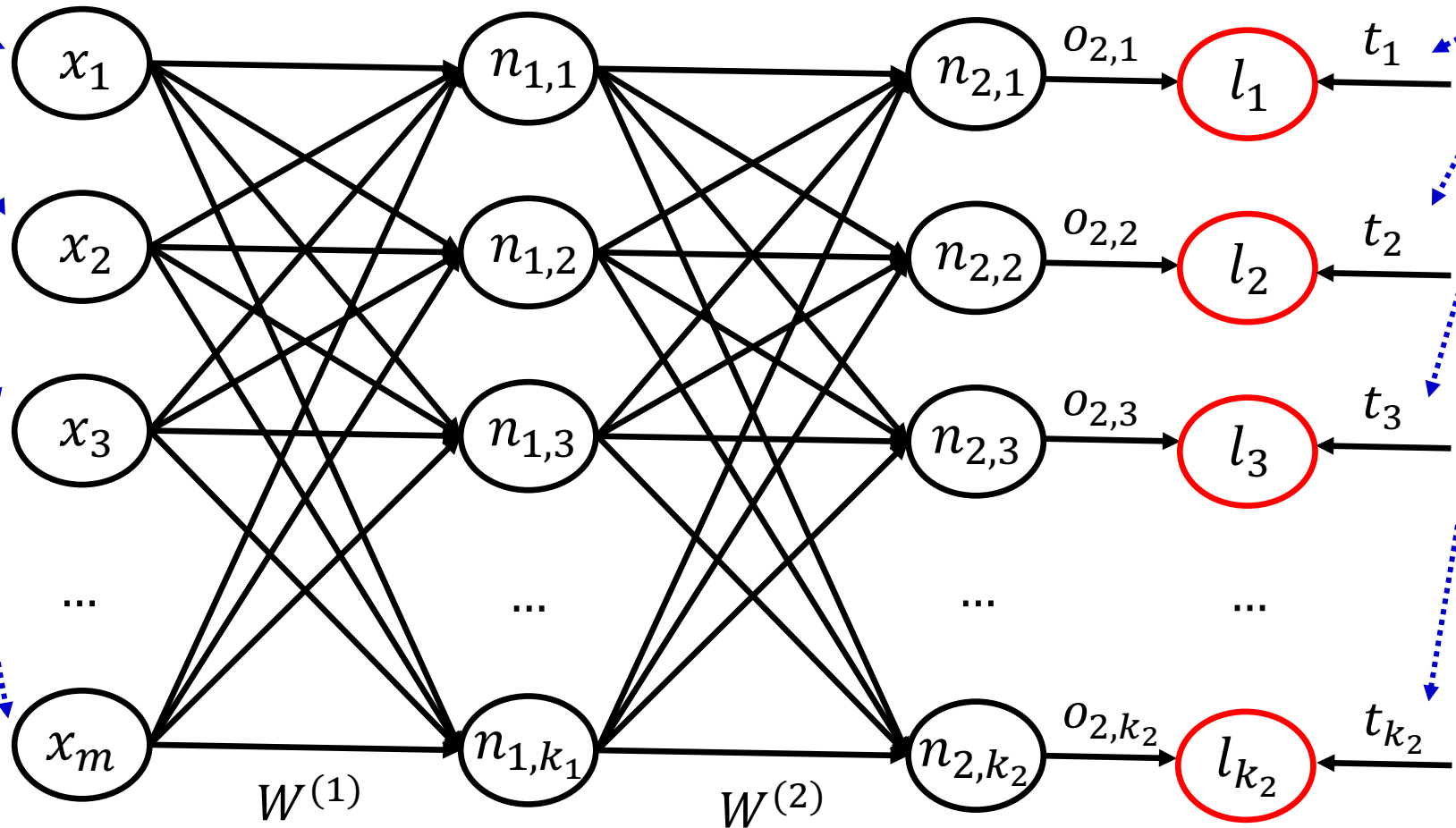
$$H_{P_m}(C) = - \sum_{c_i} P(C = c_i) \cdot \log_2 P_m(C = c_i) \geq H(C)$$

- Η διασταυρωμένη εντροπία μάς λέει πόσα bits μεταδίδουμε.
- Όσο πιο λανθασμένες είναι οι εκτιμήσεις $P_m(c_i)$, τόσο πιο πολλά bits μεταδίδουμε.

Single-label multi-class classification example

Input instance (e.g., word frequencies or pixel values)

Correct output ($t_j = 1$ means the single correct class is the j -th one)

Cross entropy loss at the current training instance.

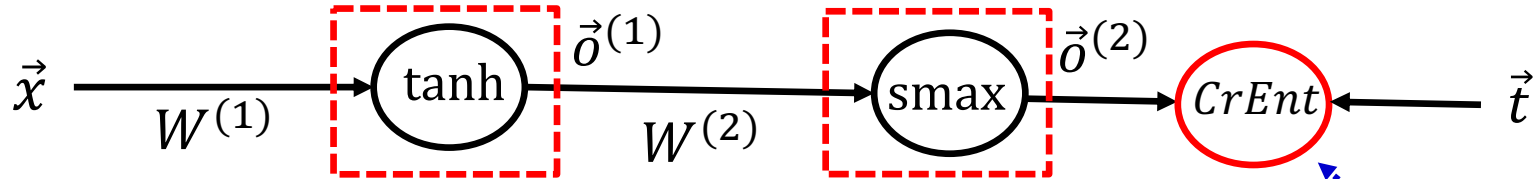
$$\vec{o}^{(1)} = \tanh(W^{(1)}\vec{x})$$
$$\vec{o}^{(2)} = \text{softmax}(W^{(2)}\vec{o}^{(1)})$$

$$l = - \sum_{j=1}^{k_2} t_j \log(o_{2,j})$$

Single-label classification – more compact

Input instance (e.g., word frequencies or pixel values)

Correct output (correct class prediction, 1-hot vector)

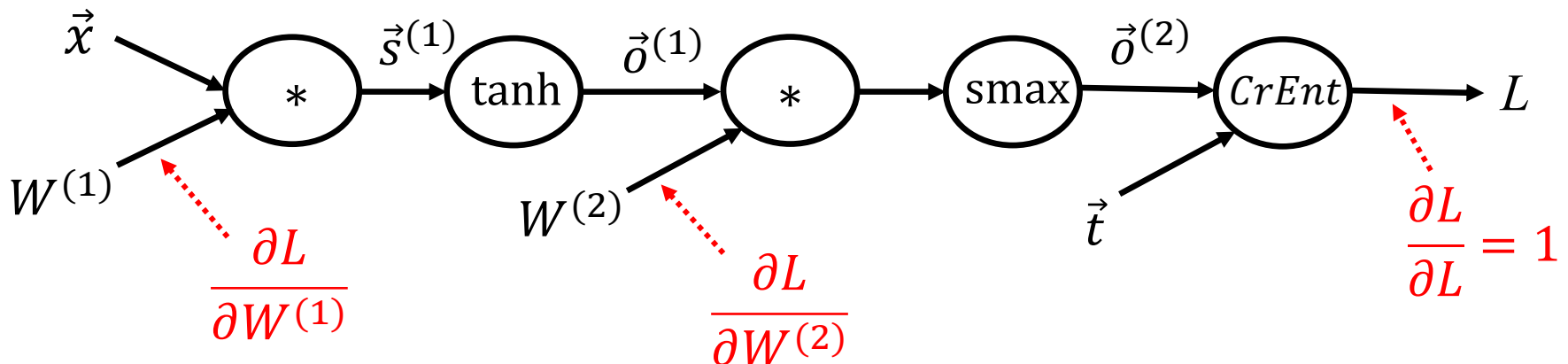

$$\vec{o}^{(1)} = \tanh(W^{(1)}\vec{x})$$

$$\vec{o}^{(2)} = \text{softmax}(W^{(2)}\vec{o}^{(1)})$$

Cross-entropy loss during training

Or as a **computation graph**:

Βιβλιογραφία

- Russel & Norvig (4^η έκδοση, ελληνική μετάφραση): ενότητα 21.4.
  - Την υπο-ενότητα 21.4.2 (batch normalization) θα την καλύψουμε στην επόμενη διάλεξη.
- Βλαχάβας κ.ά.: ίδιες ενότητες με την προηγούμενη διάλεξη.
- Δείτε και την πρόσθετη προτεινόμενη βιβλιογραφία της 12ης διάλεξης.